

15-16

Sayı 15 - 16 ÖZEL SAYI

Tarih Bilinci

Tarih ve Kültür Dergisi

TARİH BİLİNCİ
Tarih ve Kültür Dergisi

Sayı: 15-16 ÖZEL SAYI

Ekim 2011

üç ayda bir yayınlanır

Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği adına
Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Hasan KONUK

Yazı İşleri Müdürü
Zekeriya AÇIKGÖZ

Editör
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK

Genel Koordinatör
Recep ŞENAY

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Cahid BALTACI
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK
Prof. Dr. Mehmet CAN
Prof. Dr. Orhan KILIÇ
Prof. Dr. İdris BAL
Prof. Dr. Bedri GENCER
Prof. Dr. Nihat BULUT
Prof. Dr. Yücel OĞURLU
Prof. Dr. Tayyar ARI
Prof. Dr. Mefail HIZLI
Doç. Dr. Mustafa ŞENTOP
Doç. Dr. Mazhar BAĞLI
Doç. Dr. Ensar NIŞANCI
Doç. Dr. Ahmet YILDIZ
Doç. Dr. Senai YALÇINKAYA
Doç. Dr. Ebubekir SÖFUOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Bedri MERMUTLU
Yrd. Doç. Dr. Şükran YAŞAR
Yrd. Doç. Dr. Nazım ELMAS
Av. Reşat PETEK
Sadık YALSIZUÇANLAR

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Erkan Türe
Prof. Dr. Mustafa SAMASTI
Prof. Dr. Ziya KAZICI
Prof. Dr. Mehmet MAKSUTOĞLU
Veli ŞİRİN
Emin ÜSTÜN

Hukuk Danışmanları
Av. Ömer BOZOĞLU
Av. Hüseyin ÖZTÜRK

Düzeltilme / Tashih
H. İbrahim ÖZTÜRKÇÜ

Grafik Tasarım
A4 Grafik - Recep ŞENAY
bilgi@a4grafik.net

Baskı / Milsan

İdare Yeri
İhlamur Sk. Çadırca İş Merkezi 18/8 Pendik-İstanbul
Tel.: 0216 354 20 56

tarihbilincidergisi@gmail.com

www.tbbdhaber.com

www.tbbd.org

HAKEM KURULU

1. Prof. Dr. Cahid BALTACI
2. Prof. Dr. Mehmet ÇELİK
4. Prof. Dr. Yücel OĞURLU
5. Prof. Dr. İdris BAL
6. Doç. Dr. Ahmet YILDIZ

YAYIN İLKELERİMİZ

- 1) Tarih Bilinci Dergisi "hakemli dergi" olup üç ayda bir yayınlanır. Derginin sahibi "Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği"dir.
- 2) Dergide tarih ilmi başta olmak üzere sosyal ilimler ve sanatla ilgili yazılara, hakemlerin kontrolünden geçmiş akademik makalelere yer verilir.
- 3) Dergimizde yayınlanan yazıların ilmi ve hukuki sorumlulukları yazarlarına aittir.
- 4) Derginin yayın dili Türkçe'dir. Türkçe'nin dışında başka dillerdeki yazılar için Türkçe özet istenir.
- 5) Dergide yayınlanacak yazılar on sayfayı geçmemelidir.
- 6) Yazılar elektronik posta ile tarihbilinci@tbbd.org adresine gönderilmelidir.

Kendi Öz Hukukumuzu Oluşturmak

(Mecelle Örneği)

Dr. Mustafa YİĞİTOĞLU

Kanunlar hangi yöntemle konulursa konulsun, hayatın birden fazla olan ihtiyaçlarını tam anlamı ile karşılamaktan yoksundurlar.¹ Bu nedenle devletler, değişik ölçülerde olmak kaydı ile zamana ve zemine göre, ihtiyaçlara binaen uygun kuralların oluşturulmasını kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görmektedir. Türkler, İslâm ile şereflenmesi sonrası yüzyıllardır uyguladıkları örfî hukukun yanında şer-î hukuku da tatbik etmeye başlamıştır. Gerçi Türklerin uyguladığı hukuk metinleri devletin öncülüğünde hazırlanmış resmî metinler değillerdi. Bu durum hukukun diğer alanlarında olduğu gibi anayasa hukuku alanında da söz konusuydu. Bu nedenle ceza, aile, ticaret gibi anayasa ile ilgili esaslar da İslam Hukukçuları tarafından kaleme alınan ve herhangi bir resmi niteliği olmayan fıkıh kitaplarında derlenmişti.² Bu, Tanzimat'a kadar devam etmiştir. Tanzimat'tan önce şer-î hukuk alanında kanunlaştırmaya gidilmemesi normaldir. Çünkü bu döneme kadar her şeyden önce bir kanuna gerek duyulmamıştır. Zira özet şeklinde hazırlanan fıkıh kitapları ve bunlardaki kaidelerin tatbik edilmesini gösteren fetva mecmuaları, kanun ihtiyacını karşılamıştır.³ Ayrıca bu dönemlerde Batı'ya baktığımızda, 19. yüzyıla kadar, kayda değer kanunlaştırma faaliyetine rastlanmamaktadır. O dönemlerde Batılı devletlerde, milli örf ve adetler uygulanmaktaydı.⁴ Sadece her millette değil her şehirde hatta her köyde, kendine has bir hukuk meydana getirilmişti. Merkezde tek bir hukuk sistemi oluşturacak kuvvetli devlet neredeyse yok gibiydi.⁵ Bütün bunlara baktığımızda bizde de hukuk alanında kanunlaştırmaya gidilmemesi bir terslik veya Osmanlı Devleti'nin zafiyeti olarak görülmemelidir. Batı'da kurulan mutlak monarşilerden önce, merkezi kuvvetli bir devlet kurmak kaydıyla büyüklüğünü gösteren Osmanlı Devleti, hukuk nizamı, sadece birlik arz etmesi bakımından bile olsa, Batı'daki hâkim olan hukuk düzeninden çok ama çok üstündür. Osmanlı Devleti'nin ihtişamlı bir devlet olarak, hukuki birliği oluşturmuş olması, onun topraklarının her yanında aynı hukuki kaideleri uyguladığını düşündür-

memektedir Aksine Osmanlı, millet ve devletin özel hususiyetlerine göre, değişebilen, kolaylaştırıcı bir hukuk benimsemiştir. Bu hususiyeti ile Osmanlı Hukuku kendi varlığının ana kaynağını oluşturmaktadır.

Osmanlı Devletinde, batılılaşma fikrini benimseyen aydın kişilerin çalışmaları, Hıristiyan tebaanın Batı'ya karşı ilgisi, devletin sosyal, iktisadi, ticari yapısındaki değişiklikler ve buna paralel yeni mahkemelere, yeni kanunlara duyulan hukuki düzenleme yapma ihtiyacı, ayrıca dışarıdan gelen baskılar, ülkede anayasa faaliyetlerinin düzenlenmesini kaçınılmaz kılmıştır. 1839'da yabancı devlet temsilcileri önünde okunan, padişahın iradesi ile tebaasına tanıdığı olduğu bir takım kaideleri içeren Tanzimat Fermanı, anayasa niteliğini taşımasa da hukuk devletine geçişin bir örneğini oluşturmaktadır.⁶ Yine bu dönemde, devlet yetkilileri hemen hemen her alanda yeni kanunların meydana getirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bu sebeple Tanzimat'ı hazırlayanlar, her alanda olduğu gibi hukuk alanında da Batı'yı örnek almayı tercih etmiş, bundan ötürü ekseriyetle Batılı devletlerin kanunlarını tercüme ederek Osmanlı'ya mâl etmeye çalışmışlardır. Bunun ilk örneği, 1840 Fransız Medeni Kanunu'dur.⁷

Tanzimat dönemi, yalnızca siyasi ve sosyal açıdan değil aynı zamanda Türk hukuk tarihi bakımından da önemli bir süreçtir. Osmanlı, kuruluşundan bu döneme kadar İslam Hukuku'nu İslam'ın ilk dönemlerinden gelen yapısıyla klasik bir usulle uygulaya gelmiştir ve bu nedenle gerek adli müesseseler gerekse uygulanan hukuk normları açısından şer-i hukuk köklü bir değişiklik geçirmemiştir. Aynı zamanda Osmanlı kuruluşundan bu döneme kadar normal sürecini tamamlayan padişah emir ve fermanlarıyla oluşan örfî hukuk da uygulanış biçimi, uygulayan müesseseler bakımından herhangi bir değişiklik yaşamamıştır.⁸ On dokuzuncu yüzyıl, Batı'da birçok alanda değişikliklerin cereyan ettiği önemli bir dönemdir.

Bu asırda Osmanlı Devleti'nde de hukuki yapının yanında birçok sahada değişiklikler görülmüştür. Bu dönemdeki hukuki çalışmalar Batılı devletlerin isteği doğrultusunda gerçekleştiği için devletin milli yapısını olumsuz manada etkilemiştir. Tanzimat döneminde hazırlanan Osmanlı hukuku 'kırk yamalı bohça' görünümündedir.⁹

3 Kasım 1839'da Mustafa Reşit Paşa tarafından okunarak yürürlüğe giren Gülhane Hatt-ı Hûmayunu veya Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma süreci de başlamış oluyordu.¹⁰ Batı'nın baskısı ile hazırlanan bu fermanla Osmanlı tebaasına can ve mal güvenliği hususunda ve çeşitli konularda sözler verilmişti. Zira Tanzimat Fermanı ile yürürlüğe konulan kanunların tamamına yakını Batı'dan uyarlamaydı ve örfi hukuk ile ilgili kuralları içermekteydi. Fermanın başlatmış olduğu kanunlaştırma faaliyetleri ve buna bağlı olarak adliye teşkilatındaki yeni yapılanmalar diğer alanlardaki eksikliği açığa çıkarmıştı, bu durum ise Mecelle'nin hazırlanmasına neden olmuştur. Ferman ve sonrası meydana gelen değişiklikler hasebiyle Mecelle'nin hazırlanması bizlere Tanzimat Fermanı'nın doğrudan etkili olduğunu göstermektedir.

İlerleyen zaman diliminde, 1855 senesinde vuku bulan Kırım savaşı sonrası Rusya'nın azınlıklar üzerinde hak iddia etmesinin önüne geçebilmek, Avusturya, İngiltere ve Fransa'nın devlet üzerindeki baskılarını kaldırmak, Osmanlı'yı son derece sıkıntıya sokan kapitülasyonlardan kurtarmak¹¹ maksadıyla Islahat Fermanı 1856'da ilan edilmiştir.¹² Bu tarihte hazırlanan Islahat Fermanı'yla, Batı'ya söz verilerek tanınan haklar tasdiklenmiştir. Böylelikle Müslüman ve gayr-i Müslim arasındaki bazı hususlar düzenlenmiş ve gayr-i Müslim tebaaya geniş salahiyetler verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Islahat Fermanı'nın yayınlanmasına rağmen ne azınlıklar ne de Müslümanlar memnun kalmıştır. Din ve mezhep serbestliği,¹³ mahkemelerdeki eşitlik, ticaret ve ceza davalarına bakan mahkemelerin karmalaştırılması gibi birçok alandaki değişim büyük aksaklıkları beraberinde getirmiştir. Bunların en önemlisi, Osmanlı'nın ihtişamlı dönemlerine büyük katkı sağlayan kudretli hukukçuların, son dönemlere doğru ne yazık ki yetiştirilemeyişidir.¹⁴

Islahat Fermanı'nın kâğıt üzerinde kalmaması için çalışmalara başlanmış ve ilk olarak, bir medeni kanunun, Fransız Medeni Kanunu'nun, uyarlanarak devrin şartlarına göre hazırlanması düşünülmüş, fakat bu çalışmaya ulema karşı çıkmıştır. Nihayetinde, şer-i hukukun muamelat kısmını kanunlaştırmak maksadıyla Meclis-i Âli-i Tanzimat tarafından Rüştü Molla Efendi, Meclis-i Maarif azası Hüsam Efendi ve Ahmet Cevdet Efendi'nin iştirakiyle bir komisyon toplanmıştır. Gerçi bu komisyon, tevdi edilen ağır görevi tamamlayamamış ve dağıtılmıştır.¹⁵ Tanzimat Fermanı ile Islahat Fermanı medeni kanun düşüncesini Mecelle' nin hazırlanmasına kadar gündemde kalmasını sağlamıştır. Batı'nın ve bunlarla hem fikir olan Osmanlı devlet adamlarının tüm uğraş-

larına rağmen bir Batı medeni kanunu oluşturulamamıştır. Fakat Batı'dan kanun alınmasına dair ısrarcı tutum da, Mecelle'nin hazırlanmasında etkili olmuştur.¹⁶

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Mecelle'nin hazırlanmasında iktisadi, sosyal, politik gibi birçok etkenler söz konusuydu. Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuzda bir medeni kanunun yapılması elzemdi ve bunda herkes hem fikirdi. Lakin medeni kanunun nereden alınacağına dair endişeler mevcuttu. Bir yandan Batı medeni kanununun ülkeye uyarlanması düşünülürken; diğer yandan geleneğe sahip çıkılarak, kendi öz medeni kanununu oluşturma fikri hâkimdi. Batı medeni kanununu savunan devlet ricaline göre, Osmanlı Devleti 1856'dan itibaren Avrupa devletleri topluluğuna dâhil edilerek Avrupa Hukuku'ndan yararlanma hakkı elde etmişti.¹⁷ Bu nedenle de Osmanlı, Batı'dan medeni kanunu aynen ya da devşirerek almalıydı. 1856 ve sonrasında cereyan eden bu durum, ülkemizde çok yabancı olmadığımız İsviçre Medeni Kanunu'nu, yarım asırdır süregelen Avrupa Birliği sürecini ve ülkemizin bu sürece dâhil olabilmek için çıkardığı yasaları anımsatmaktadır. Batı medeni kanununa karşı gelerek kendi milli kanununu savunan devlet ricaline göre ise, Batı medeni kanununu benimsemek devleti kökünden sarsmak demektir. Bu düşüncüyü destekleyen en önemli şahıs Sultan Abdülaziz'dir. Kendisi Mecelle'yi hazırlayanlara övgü dolu sözler sarf ederek Mecelle'nin tam bir şekilde hazırlanmasına ısrarcı olmuştur.

Süregelen bu tartışmaların sonuçlanması maksadıyla her iki kesimin kendi fikirlerini arz edeceği bir üst komisyon kuruldu ve nihayetinde Cevdet Paşa'nın temsilciliğini yaptığı gelenekçilerin fikri benimsendi. Daha sonra Cevdet Paşa Divan-ı Ahkâm-ı Adliye başkanı makamına getirildiğinde bu husus gündeme getirilerek tekrar bir komisyon kurulmuştur. Yapılan çalışmalar neticesinde Cevdet Paşa'nın gayretleriyle Mukaddime ve ilk kitabı 1869'da, on altı kitap ve 1851 madde olmak üzere, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye adıyla hazırlanan kanun yürürlüğe girmiştir.¹⁸

Mecelle, Osmanlı Devleti'nde o zamana kadar geçerli olan hukuku, eşya, borçlar, yargılama gibi esasları bir araya getiren milli bir kanundur. Mecelle sadece milli değil, aynı zamanda uluslararası bir kanundur. Çünkü Mecelle sadece Arapça ve Rumca'ya değil birçok lisana çevrilmiştir.¹⁹ Ayrıca Mecelle, İslam Hukuk Tarihi'nin ilk medeni kanunudur ve dünyada da ikinci medeni kanun olarak bilinmektedir.²⁰

Dönemi itibari ile değerlendirdiğimizde, Mecelle'nin dili gayet sadedir ve maddelerin rahatlıkla anlaşılır olması, bir kısım yanlış anlaşılmalara mahal vermemek maksadıyla da örnekler verilerek izahat yapılmıştır. Mecelle sadece hukuk adamlarının mahkemelerde karar vermesi gayesiyle değil ayrıca insanların kendi yaşamlarını hukuka uygun bir şekilde sürdürebilmek için oluşturulmuştur.

Şekil itibarıyla Batı kanunlarından etkilenmiş olsa da içerik bakımından Batı hukukundan yararlanma sözü konusu dahi değildir. Osmanlı ve diğer İslam devletlerinde (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hicaz, Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan, Bulgaristan, Kıbrıs ve Filistin)²¹ yapılan kanunlaştırmalara rehberlik etmiş, asırlardır kendisinden yararlanan bir kaynak olmuştur. Bu minval üzere, gerekli çalışmaların kaliteli bir şekilde yapılması, günümüz Türkiye koşullarına yorumlanması kaydı ile bizlerde Mecelle'nin Türkiye Cumhuriyeti'nde değiştirilmesi zorunluluk arz eden anayasa faaliyetleri ve uyum yasalarına ışık tutacağı kanaatindeyiz. Çünkü Mecelle'nin araştırılması, Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan kanunların araştırılması olarak görülmemelidir. Bilakis yüzyıllardır süregelen bir birikimin incelenmesi, tecrübenin paylaşılmasıdır. Kendi öz hukukumuzun, devletimize ve milletimize kazandırılmasıdır.

Tanzimat sonrası yapılan faaliyetlerle ilk olarak hukukun, ikinci olarak devletin laikleştirildiği gözlemlenmektedir. Cumhuriyet sonrası ise öncelik devlete verilerek akabinde hukuk laikleştirilmiştir. 1924 yılında hilafet ile şer-i mahkemelerin kaldırılması, nihayetinde Türk Medeni Kanunu olarak İsviçre Medeni Kanunu'nun iktibas edilmesi²² ve Mecelle'nin yürürlükten kaldırılması hukukun laikleşmesine ilk örneklerdir. Büyük gayretlerle hazırlanan Mecelle'nin, Osmanlı Devleti'nde Türk-İslam Hukuku'nun Batı kanunlarından etkilenmeden yazılan ilk ve en önemli özel hukuku olmasına rağmen bir kısım Osmanlı Devleti tebaasını ve dış ülkelerini memnun edememiş olması unutulmaması gereken en önemli husustur. Zira karşıt görüşte olanlar Mecelle'nin dini temellere dayandığını ve bundan ötürü Osmanlı tebaasına uygulanamayacağını iddia etmişler ve bu görüşlerini içte ve dışta rahatlıkla dillendirmişlerdi. Hatta bu durum, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin İsviçre Medeni Kanunu'nu iktibas etmesinde de benzer şekilde devam etmiştir. Öyle ki İsviçre Medeni Kanunu'nun, Türkiye Cumhuriyeti'nde yürürlüğe girmesiyle Lozan Anlaşması'nın 42. Maddesi'ne aykırı olduğu iddia edilmiştir.²³

Fransız Ticaret Kanunu esas alınarak hazırlanan ve Hollanda, Sardunya, Prusya kanunlarından da kısmen

yararlanılan 1850 tarihli Ticaret Kanunnamesi, Fransız Ceza Kanunu'ndan iktibas edilen 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi, büyük ölçüde Fransız Kanunu'ndan alınan 1861 tarihli Usûl-i Muhâkem-i Ticaret Nizamnamesi, Fransız ve diğer Avrupa kanunlarından istifade edilerek hazırlanan 1863 tarihli Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi, Fransız kanunlarından alınan 1879 tarihli Usûl-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanunu, Fransız Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nu ile Mecelle Cemiyeti'nin hazırladığı tasarinin birleştirilmesiyle oluşturulan 1879 tarihli Usûl-ı Muhakemat-ı Hukukiyye Kanunu²⁴, uyarlanması yıllarca gündemde kalan Fransız Medeni Kanunu, hatta genç Türkiye Cumhuriyeti'nde 1926 tarihli İsviçre Borçlar Kanunu ile İsviçre Medeni Kanunu'nun tercümesi sonrası topyekûn kabul edilip yürürlüğe konulması, Tanzimat sonrası dış güçlerin baskısı ile hukukumuzun neredeyse tamamına yakınından dışarıdan iktibas ederek hazırladığımızı ve ne yazık ki kendi öz hukukumuzu inşa edemediğimizi göstermektedir. Yine aynı zamanda günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nde oluşturulan darbe anayasaları ile buna bağlı olarak çıkartılan uyum yasaları, bizlerin dışarıdan bağımsız bir şekilde hala kendi öz hukukumuzu oluşturamadığımızı kanıtlamaktadır.

Darbeler sonrasında Türkiye'de özgürleşmenin ve halkın iradesinin önünü açmada aracı bir unsur olarak görülen Avrupa Birliği ayrıca önem arz etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği süreci kapsamında birçok uyum yasaları çıkartarak kendi öz hukukunu tam manasıyla teşkil edemese de öz hukukun oluşturulmasına doğru bir istikamete girmiştir. Özellikle 7 Mayıs 2004'te yapılan değişiklikler²⁵ Türk anayasal sistemi için tamamen yeni birtakım kurumların teşekkülüne veya mevcut kurumlarda radikal yenilikler yapılmasına katkı sağlamıştır. 12 Eylül 2010'da, tüm engellemelere rağmen, halkın önüne referandumla sunulan kısmi anayasa değişikliği talebi belki Tanzimat'tan günümüze gelen statüko zihniyetine dur demenin ve kendi öz hukukumuzu oluşturabilmenin bir başlangıcı sayılabilir. Ve nihayetinde 12 Haziran 2011 seçimi sonrası planlanan yeni anayasa çalışmaları, asırlardır süregelen iç ve dış güçlerin baskısı nedeniyle kendi öz hukukumuzu oluşturamamanın makûs talihini yenme olarak görülebilir. ■

Dipnotlar

- 1) Andreas B. Schwarz, Medeni Hukuka Giriş, İstanbul, 1942, s.39.
- 2) M. Akif Aydın, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul, 1995, s. 103.
- 3) Osman Kaşıkçı, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle, İstanbul, 1997, s.27.
- 4) Osman Kaşıkçı, a.g.e., s.27.
- 5) Andreas B. Schwarz, a.g.e., s.7.
- 6) Yaşar Gürbüz, Türkiye'de Anayasa ve Yeni Anayasalar, İstanbul, 1982, s. 3-26.
- 7) Osman Kaşıkçı, a.g.e., s.28.
- 8) M. Akif Aydın, a.g.e., s.419.
- 9) M. Akif Aydın, a.g.e., s. 424.
- 10) G. Recai Okandan, Amme Hukuku Bakımından Tanzimat, I. ve II. Meşrutiyet Devirlerinin Önemi, İÜHF, C,13 1949, s.2
- 11) 1856 Paris Konferansı'nda Osmanlı'yı temsil eden Ali Paşa Kapıtaşıyonların kaldırılmasını teklif ettiğinde 'Sizin kanunlarınız yalnız Müslümanlara göre düzenlenmiştir. Kanunlarınızı değiştirin biz de

- bundan vazgeçelim' yanıtını almıştır. Bkz. E. Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, C.7, Ankara, 1988, s.172.
- 12) Ufuk Gölsoy, İslahat Fermanı, DİA, XIX, s.188.
- 13) Bu karar ile farklı statüde olan azınlıklar memnuniyetsizliklerini dile getirmişlerdir. Zira Osmanlı'da Müslüman Milleti, Hıristiyan Milleti (Rumlar, Ermeniler) ve Yahudiler olmak üzere bir sınıflandırma vardı. Özellikle, Rumlar 'Devlet bizi Yahudilerle bir etti' diyerek şikâyetle bulunmuşlardır. Bkz. Osman Kaşıkçı, İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle, İstanbul, 1997, s.43.
- 14) Hüseyin Atay, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, İstanbul, 1983, s.133-135.
- 15) A. Refik Gür, Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle, İstanbul, 1993, s.13-19.
- 16) Batı'nın etkisi var derken, Batı Mecelle'nin hazırlanması hususunda baskı yapmamıştır. Aksine karşı bile çıkmışlardır. Zira Osmanlı'nın sahip olduğu İslam Hukuku'nu benimsemeleri düşünülemezdi.
- 17) Osman Kaşıkçı, a.g.e., s.61.

- 18) A. Refik Gür, a.g.e., s.13-19.
- 19) Mecelle'nin Fransızca çevirisi Vitche Servicen tarafından (1872), İngilizce çevirisi ise, Charles Hooper (1933) tarafından yapılmıştır.
- 20) Bkz. "Mecelle'yi hazırlayan Cevdet Paşa ilk olarak Roma Kanunlarının medeni kanun olarak zikretmektedir." Cevdet Paşa, Tezakir, 1/64.
- 21) Osman Kaşıkçı, a.g.e., s.33.
- 22) Resmî Ceride, Kanun No:818, 8 Mayıs 1926. 'Genç Türkiye Cumhuriyeti, Batı medeniyetine ait İsviçre Medeni Kanunu'nu 1926'da TBMM genel kurulunda kabul ederek yürürlüğe koymuştu.'
- 23) Cemil Bilsel, Medeni Kanun ve Lozan Muahedesi, İstanbul, 1944, s.21.
- 24) M. Akif Aydın, a.g.e., s. 432-433.
- 25) 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Madde-lerinin Değiştirilmesi Hakkında Kaunun' Kanun No:5170,07.05.2004. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5170.html> (13 Haziran 2011).